

Tomasz Homa SJ

ORCID: 0000-0002-4430-2591
Akademia Ignatianum w Krakowie

Jeana Monneta idea zjednoczonej Europy i jej suwerenności

Jean Monnet's Idea of a United Europe and Its Sovereignty

Abstrakt

Głównym zadaniem niniejszego studium z zakresu filozofii politycznej jest przeanalizowanie dwóch fundamentalnie ważnych koncepcji rozwijanych przez Jeana Monneta: mianowicie idei federacyjnie zjednoczonej Europy oraz jej suwerenności. Analiza ta połączona jest z próbą uchwycenia niektórych istotnych założeń filozoficznych tychże idei i ich ewolucji. Materiały źródłowe, na których opiera się artykuł, to przede wszystkim *Wspomnienia* Monneta, jego notatki, memoranda, korespondencja z czasów wojny i powojnia, a także wystąpienia jako Przewodniczącego Wysokiej Władzy Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali z lat 1952-1955. Materiały te uzupełniono także o *Memorandum* Aristide Brianda (1930), przemówienie Winstona Churchilla w Zurichu (1946), *Convention for European Economic Cooperation* (1948) oraz *Erinnerungen* Konrada Adenauera (1945-1953). Odnośnie literatury przedmiotu, bazowano na obszernej bibliografii zawartej w pracy Jacka Czaputowicza pt. *Suwerenność* (2018). W niniejszym studium przyjęto metodę wielodyscyplinarnej analizy źródeł oraz ich historycznej, politologicznej i filozoficznej interpretacji. Przeprowadzone analizy pozwalają, w ocenie autora, mówić o pewnych filozoficznych założeniach Monnetowskiego myślenia o zjednoczonej Europie i jej przyszłości. Zaliczyć

można do nich jego rozumienie: (1) *konieczności*, (2) *zmiany*, (3) ich specyficznej *mocy*, (4) *etapowości* oraz (5) *niedokończoności* znamionującej istotowo naturę. Przeprowadzona analiza pozwala również na sformułowanie hipotezy o Monnetowskiej filozofii życia i działania, którą można rozumieć jako pewną fenomenologię wspólnoty w swoim stawaniu się, oraz usytuować ją, przynajmniej częściowo, w ramach *fenomenologii Europy*, sformułowanej przez Ericha Przywarę w rozprawie *Idee Europy* (1956).

Słowa kluczowe: Unia Europejska, suwerenność, idea zjednoczenia, Jean Monnet, filozofia polityczna

Abstract

The main aim of this political philosophy study is to analyze the two fundamental ideas developed by Jean Monnet, namely, the idea of a federally united Europe and its sovereignty. This analysis is combined with an attempt to capture at least some of the essential assumptions of his philosophical ideas and their evolution. The source materials on which the article is based are primarily Monnet's *Memories*, his notes and official memoranda, the correspondence from the war and postwar period and the speeches he gave as the President of the High Authority of the European Coal and Steel Community in 1952-1955. They were supplemented with *Memorandum* of Aristide Briand (1930), the speech of Winston Churchill in Zurich (1946), *Convention for European Economic Cooperation* (1948) and *Erinnerungen 1945-1953* by Konrad Adenauer. When it comes to literature, the author referred to the extensive bibliography on the subject contained in *Suwerenność* (2018) by Jacek Czaputowicz. The study uses the method of multidisciplinary analysis of sources and their historical, political and philosophical interpretation. The research conducted allows us to speak of certain philosophical assumptions in Monnet's thinking about a united Europe and its future. Among the main components of his understanding we can enumerate: (1) *necessity*, (2) *change*, (3) *specific strength*, (4) *development in stages* and (5) *incompleteness* which is essentially characteristic to nature. The carried out analysis also allows us to formulate the hypothesis about Monnet's philosophy of life and action, which can be understood as a certain phenomenology of the community in its becoming, and to situate it, at least partially, within the framework of *the phenomenology of Europe* as formulated by Erich Przywara in this treatise *Idee Europe* (1956).

Keywords: Jean Monnet, united Europe, idea of Europe

Wprowadzenie

Głównym przedmiotem tego studium są dwie fundamentalnie ważne idee rozwijane przez Jeana Monneta (1888–1979), poczynawszy od lat czterdziestych ubiegłego wieku, w kontekście jego poszukiwań formuły powojennej Europy, która byłaby zdolna przyczynić się do zachowania trwałego pokoju zarówno w świecie, jak i na Starym Kontynencie, mianowicie idee federacyjnie zjednoczonej Europy i jej suwerenności. Natomiast kierujący nim zamysł stanowi sięgająca do Monnetowskich źródeł próba uchwycenia przynajmniej niektórych z istotnych założeń jego filozofii tych idei i ich ewolucji.

Tym, co w tak koncyptowanych badaniach szczególnie mnie interesuje, jest, z jednej strony, proces krystalizowania się sygnalizowanych idei i uzasadniających je racji, a z drugiej, wynikające z nich konsekwencje dla europejskich państw narodowych, odtwarzających się po doświadczeniach II wojny światowej zasadniczo według „form z przeszłości”, by użyć sformułowania Monneta. To znaczy, odtwarzających się na fundamencie ich narodowych suwerenności, ekonomicznych protekcjonizmów oraz własnych interesów i ambicji.

Mając na uwadze powyższe założenia, w niniejszym studium przyjmuję metodę wielodyscyplinarnej analizy źródeł. Należą do nich przede wszystkim przemyslenia Monneta zebrane przez niego we *Wspomnieniach*, którym przypisywał szczególną ważność, wyznając: „Zacząłem pisać książkę, która, mam nadzieję, pomoże zrozumieć, co zrobiliśmy, filozofię idei i głębokie racje, które popchnęły nasze kraje ku europejskiej jedności”¹. Jako teksty źródłowe traktuję również jego notatki, służbowe memoranda i korespondencję z czasów wojny i powojnia², które badam z punktu widzenia Monnetowskiego rozwoju wspomnianych zagadnień, a także wystąpienia jako Przewodniczącego Wysokiej Władzy Europejskiej Wspólnoty Węgła i Stali (EWWiS) w latach 1952–1955³.

---

1 Jean Monnet, *Wspomnienia*, tłum. Waldemar Kuczyński (Warszawa: Wydawnictwo Poltext, 2015), 578–579.

2 W niniejszym studium korzystam z elektronicznych *Archives Jean Monnet*, w *Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe* (CVCE), <https://www.cvce.eu/en> (dostęp: 1.06.2021). Zainteresowanych źródłowymi badaniami dokumentów francuskiej dyplomacji w zakresie analizowanego zagadnienia odsyłam do *Centre des Archives diplomatiques du Ministère des Affaires étrangères* w La Courneuve: 3 Rue Suzanne Masson, 93120 La Courneuve, Francja.

3 *Vide*: Annexes I–XVI, w Franco Piodi, „From the Schuman Declaration to the birth of the ECSC: The role of Jean Monnet”, *CARDOC Journals* 6 (May 2010): 55–184, <http://www.epgencms.europarl.europa.eu/cmsdata/upload/04264434-0fa7-4e5b-b055->

Ponadto przedmiotem tak rozumianych analiz czynię też wybrane idee i przedsięwzięcia stanowiące ważny wyraz poszukiwań formuł europejskiego zjednoczenia i kształtujące ówczesne proeuropejskie myślenie. Należą do nich: „une sorte de lien fédérale” Aristide’a Brianda, „a kind of United States of Europe” oraz „European Council” Winstona Churchilla, Organization for European Economic Cooperation – OEEC oraz „das Angebot einer vollständigen Union Frankreichs und Deutschlands” Konrada Adenauera.

***

Jak zauważa Jacek Czaputowicz, „Suwerenność jest konceptem wieloznacznym, nie ma jednego, akceptowanego przez wszystkich znaczenia. Spotyka się opinie, że jest niedefiniowalna lub że stanowi jedno z najbardziej kontestowanych i kontrowersyjnych pojęć”⁴.

Również koncept federacji i suwerenności w kontekście federacyjnej formuły integracji europejskiej znamionuje różnorodność metodologicznych ujęć tych zagadnień, właściwa badającym je naukom, takim jak prawo, ekonomia, filozofia czy politologia, by wymienić ważniejsze z nich, a w konsekwencji także wielość ich rozumień.

Zdając sobie z tego sprawę, czytelników zainteresowanych tymi zagadnieniami oraz toczonymi wokół nich debatami, a także literaturą przedmiotu w tym zakresie, uwzględniając dorobek oraz aktualny stan badań wspomnianych nauk, odsyłam do cytowanego powyżej drugiego wydania *Suwerenności* Jacka Czaputowicza, w której autor z wielką erudycją podejmuje te kwestie, uwzględniając ową wielość podejść i znaczeń, jak też obszerną literaturę przedmiotu na te tematy.

Natomiast co się tyczy analizowanych idei w ich Monnetowskim rozumieniu, trudno znaleźć w literaturze polskiej poświęcone im badania, które, na ile to możliwe, całościowo i systematycznie poddawałyby analizie ich rozwój, ku czemu przyczynkiem chce być to studium.

Gordyjski węzeł

Punktu wyjścia oraz ram Monnetowskich przemysłów dotyczących suwerenności nie definiują teoretyczne rozważania natury politycznej,

---

6eaac45c9a8b/24663-5531_EN-CARDOC_JOURNALS_No6-complet_low_res.pdf (dostęp: 1.06.2021).

4 Jacek Czaputowicz, *Suwerenność* (Warszawa: Wydawnictwo Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2018), 15.

ekonomicznej czy filozoficznej. Wyznaczają je natomiast, osadzone w politycznych i ekonomicznych realiach lat czterdziestych i pięćdziesiątych XX wieku, poszukiwania pragmatycznych rozwiązań istotnie ważnych wyzwań oraz ich splotów, z którymi przyszło się mierzyć wówczas Europie i światu.

Jeden z takich splotów wyzwań, szczególnie znaczących dla poniższych analiz, odsłaniały – w sferze przemysłów – zarówno poszukiwania formuły powojennej Europy, która byłaby zdolna zachować trwały pokój, a także umożliwić rozwój gospodarczy współtworzących ją państw i godny poziom życia ich mieszkańców, jak i rodzące się pod ich wpływem pytania o warunki, jakie musiałyby spełnić państwa europejskie, by sprostać tego rodzaju oczekiwaniom stawianym Europie, a ostatecznie im samym.

Natomiast – w sferze działań – ów sygnalizowany splot wyzwań materializowały oraz unaoczniały krótkowzroczne i zarazem wysoce konfliktogenne polityki brutalnej gospodarczej rywalizacji, prowadzone przez państwa europejskie odbudowujące swoje gospodarcze i polityczne pozycje. Były to polityki ekonomicznego protekcjonizmu, dryfujące w kierunku gospodarczego nacjonalizmu, których istota, jak odnotował Robert Schuman w tekście *Początki, cel i przygotowanie Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali*, polegała na tym, że:

Państwa te zamiast zgadzać się wzajemnie i uzupełniać, ułatwiając przede wszystkim wymianę wewnątrz europejską, prowadziły między sobą bezpardonową walkę, przez konkurencję przekraczającą granice zdrowego rozsądku i lojalności. I to w tym samym momencie, w którym reszta świata organizowała się w ogromne gospodarcze bloki⁵.

Inny tego rodzaju splot wyzwań o żywotnym dla Europy i świata znaczeniu generował pogłębiający się, począwszy od zakończenia wojny, kryzys polityczny między Londynem, Waszyngtonem i Paryżem a Moskwą w sprawie powojennego kształtu zarówno Europy, jak i świata⁶. Kryzys,

---

5 Robert Schuman, „Początki, cel i przygotowanie Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali”, w idem, *Dla Europy*, wstęp: Bronisław Geremek, tłum. Magdalena Krzeptowska (Kraków: Wydawnictwo Znak, 2005), 75.

6 Ten narastający kryzys dotyczący przyszłości Europy oraz jej pokoju, wyrażający się między innymi w powstaniu sowieckiej żelaznej kurtyny między krajami Europy Środkowo-Wschodniej i Zachodniej, a także w postępującym podporządkowywaniu tych pierwszych Moskwie, trafnie scharakteryzował Winston Churchill (1874–1965) w przemówieniu w Westminster College w Fulton w Stanie Missouri (5 marca 1946), podkreślając: „From Stettin in the Baltic to Trieste in the Adriatic, an iron curtain has descended across the Continent. Behind that line lie all the capitals of the ancient states of Central

którego rozwiązanie zdawała się przynieść tylko nowa światowa wojna między Wschodem i Zachodem, zyskująca coraz większe przyzwolenie.

Jeszcze inny splot rodziły rekonstrukcje i/lub redefinicje geopolitycznych znaczeń odbudowujących i modernizujących się państw europejskich. Działania, które znacząco problematyzowała ciągle nierozwiązana „kwestia niemiecka”.

Jean Monnet, komentując w pierwszej połowie 1950 roku ten stan rzeczy, jego skalę, wagę i złożoność, konstatował: „W którąkolwiek obrócić się stronę, w obecnej sytuacji świata znajduje się wyłącznie impas, czy chodzi o rosnącą akceptację wojny uważanej za nieuniknioną, czy o problem Niemiec, czy o kontynuację francuskiej odbudowy, czy o organizację Europy, czy o samo miejsce Francji w Europie i świecie”⁷.

Te, z konieczności jedynie skrótowo i wybiórczo przywołane wyzwania oraz ich różne sploty i/lub wzajemne, mniej lub bardziej znaczące,

---

and Eastern Europe. Warsaw, Berlin, Prague, Vienna, Budapest, Belgrade, Bucharest and Sofia, all these famous cities and the populations around them lie in what I must call the Soviet sphere, and all are subject in one form or another, not only to Soviet influence but to a very high and, in many cases, increasing measure of control from Moscow. Athens alone – Greece with its immortal glories – is free to decide its future at an election under British, American and French observation. The Russian-dominated Polish Government has been encouraged to make enormous and wrongful inroads upon Germany, and mass expulsions of millions of Germans on a scale grievous and undreamed-of are now taking place. The Communist parties, which were very small in all these Eastern States of Europe, have been raised to pre-eminence and power far beyond their numbers and are seeking everywhere to obtain totalitarian control. Police governments are prevailing in nearly every case, and so far, except in Czechoslovakia, there is no true democracy. [...] If now the Soviet Government tries, by separate action, to build up a pro-Communist Germany in their areas, this will cause new serious difficulties in the British and American zones, and will give the defeated Germans the power of putting themselves up to auction between the Soviets and the Western Democracies. Whatever conclusions may be drawn from these facts – and facts they are – this is certainly not the Liberated Europe we fought to build up. Nor is it one which contains the essentials of permanent peace”. Winston Churchill, *Sinews of Peace*, <http://www.ntanet.net/sinewsofpeace.htm> (dostęp: 6.04.2021). Równie trafnie istotę tego kryzysu uchwycił Konrad Adenauer (1876–1967), konstatując w swoich wspomnieniach: „Wegen Polen konnte keine Einigung erreicht werden, die Verhandlungen bezüglich Deutschlands nahmen einen ähnlichen Verlauf. Im Potsdamer Abkommen war ausdrücklich gesagt, daß Deutschland als wirtschaftliche Einheit zu behandeln sei. Die Verwirklichung dieser Bestimmung erwies sich als Illusion, da die Siegermächte in ihren politischen Zielen nicht übereinstimmten. Anscheinend hatten Frankreich, Großbritannien und die Vereinigten Staaten geglaubt, daß die Mächte, wie sie einig bei der Vernichtung Deutschlands gewesen waren, auch einig sein würden bei der Gestaltung dessen, was an seine Stelle treten sollte. Das war ein fundamentaler Irrtum; Sowjetrußland hatte seine eigenen Pläne”. Konrad Adenauer, *Erinnerungen 1945–1953* (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1980), 93.

7 Monnet, *Wspomnienia*, 331. Jednym ze szczególnie groźnych wyrazów eskalacji tego kryzysu była sowiecka blokada Berlina Zachodniego rozpoczęta w nocy z 23 na 24 czerwca 1948, a zakończona 12 maja 1949 roku.

przenikania się i warunkowania, tworzące krok po kroku coraz bardziej splątany węzeł gordyjski ówczesnej europejskiej i światowej polityki, będą stanowiły dla Monneta fundamentalnie ważne impulsy w jego poszukiwaniach formuły przyszłej powojennej Europy jako Europy pokoju i dobrobytu. Będą one również znaczyły kolejne etapy jego namysłu nad właściwą takiej formule postacią europejskich państw narodowych oraz ich narodowych suwerenności.

W poszukiwaniu formuły powojennej Europy

Europa przełomu lat czterdziestych i pięćdziesiątych XX wieku to – w dużym uproszczeniu – swego rodzaju politycznie i ekonomicznie luźna, wręcz amorficzna „wielość” konkurujących ze sobą państw. „Wielość” będąca „geograficznym zbiorem państw umieszczonych obok siebie, zbyt często sobie przeciwnych”⁸, chroniących nienaruszalność swoich suwerenności oraz skupionych głównie na prowadzeniu własnych polityk zmierzających do ich odbudowy i osiągnięcia pożądaných przez nie pozycji na arenie międzynarodowej. Zarazem jest to „wielość” państw sięgających w realizowaniu tych polityk do wspomnianych już „form z przeszłości”, mianowicie zarówno do form gospodarczego nacjonalizmu, jak i bliskiej duchowi *Traktatu wersalskiego* politycznej oraz ekonomicznej dominacji i dyskryminacji.

Stara „wielość” czy nowa „całość”?

Monnet nie był zwolennikiem takiej formuły powojennej Europy, i to z kilku racji. Po pierwsze, uważał ją za niezdolną do zagwarantowania odradzającej się Europie trwałego pokoju, czemu dał wyraz już w swojej notatce sporządzonej 5 sierpnia 1943 roku dla Francuskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego w Algierze, twierdząc:

Nie będzie w Europie pokoju [...], jeżeli państwa odtworzą się na bazie narodowej suwerenności wraz z tym, co ona za sobą pociąga w dziedzinie polityki prestiżu i ekonomicznego protekcjonizmu. Jeżeli kraje Europy ponownie będą się zabezpieczać jeden przeciw drugiemu, to konieczne stanie się na powrót tworzenie wielkich armii. Jedne kraje, poprzez przyszły

---

8 Schuman, diagnozując w ten sposób stan ówczesnej Europy, równocześnie postulował, iż „powinna stać się skutecznie działającą jednością, świadomą wewnętrznej różnorodności”. Robert Schuman, „Służba ludzkości jest powinnością równą tej, jaką dyktuje nam wierność naszemu narodowi”, w idem, *Dla Europy*, 86.

traktat pokojowy, będą to mogły zrobić, innym będzie to zakazane. Mieliśmy doświadczenie z taką dyskryminacją w roku 1919 i znamy jej skutki. Zawierane będą wewnątrz europejskie sojusze, znamy ich wartość. Przez ciężar budżetów obronnych uniemożliwione lub opóźnione zostaną reformy socjalne. Europa po raz kolejny odtworzy się w lęku⁹.

Po drugie, postrzegał ją jako niebędącą również w stanie umożliwić rozwój współczesnym państwom europejskim oraz dobrobyt ich mieszkańcom, argumentując w tej samej notatce: „Kraje Europy są zbyt małe, aby zapewnić ich ludom dobrobyt taki, jaki ze względu na warunki jest możliwy, a więc w konsekwencji i konieczny. Potrzebują one znacznie większych rynków (...)”¹⁰.

Dlatego też, myśląc o przyszłej Europie jako Europie trwałego pokoju i dobrobytu, a zarazem mając na uwadze diagnozowaną przez siebie niewystarczalność i niewydolność dotychczasowej formuły ładu europejskiego oraz jej potencjalnie konfliktogenną naturę, nie widział w powrocie do „form z przeszłości” możliwości urzeczywistnienia powyższej wizji powojennej Europy. Upatrywał ją natomiast w innej formule zorganizowania się państw europejskich, niż w postaci kooperacji między państwowymi, realizujących międzyrządowe ustalenia przy zachowaniu pełnej suwerenności stron, postulując w przywołanej powyżej notatce: „Dobrobyt i niezbędny rozwój socjalny sugerują, by państwa Europy uformowały się w federację lub w «europejską całość», która zrobi z nich wspólną ekonomiczną jednostkę”¹¹.

Jakie formy suwerenności – pierwsze propozycje

Znacząco ważny przyczynek do pogłębienia tego namysłu nad kształtem przyszłej Europy oraz współtworzących ją państw, który znajduje pierwsze, jeszcze bardzo ogólne sformułowania w sugestiach i wnioskach poczynionych przez Monneta w algierskiej notatce, przynosi podjęte przez niego w latach 1944–1945 poszerzenie dotychczasowych rozważań

9 Jean Monnet, *Note de réflexion de Jean Monnet (Alger, 5 août 1943)*, https://www.cvce.eu/obj/note_de_reflexion_de_jean_monnet_alger_5_aout_1943-fr-b61a8924-57bf-4890-9e4b-73bf4d882549.html (dostęp: 2.06.2021). Tłumaczenie za: Monnet, *Wspomnienia*, 254.

10 *Ibidem*.

11 *Ibidem*. Poszukując zrozumienia Monnetowskiej filozofii europejskiego zjednoczenia, należy odnotować kluczowo ważne znaczenie, jakie Monnet przypisywał tym wnioskowi i przemyśleniom na temat powojennej Europy, czemu dał wyraz we *Wspomnieniach*, zarówno przywołując cytowane teraz fragmenty notatki z 5 sierpnia 1943 roku, jak i stwierdzając, iż wnioski, do których wówczas doszedł, kierowały od tego czasu jego postępowaniem (*vide*: Monnet, *Wspomnienia*, 254).

poświęconych formule powojennej Europy w aspekcie ekonomiczno-socjalnym (Europa rozwoju i dobrobytu) i społeczno-politycznym (Europa strachu lub pokoju) o przemyslenia dotyczące pokojowego funkcjonowania przyszłej Europy w kontekście „kwestii niemieckiej”, której skuteczne i trwałe rozwiązanie stanowiło, jak miało się wkrótce okazać, *conditio sine qua non* pokojowej przyszłości nie tylko Starego Kontynentu.

Monnet wspomnianą „kwestię” oraz jej koncyptowane przez siebie rozwiązanie rozumiał w owym okresie następująco:

Wyobrażałem sobie starą Rzeszę z odciętą częścią jej ekonomicznego potencjału, w systemie, w którym zasoby węgla i stali Zagłębia Ruhry byłyby podporządkowane władzy europejskiej i zarządzane na rzecz narodów członkowskich, włącznie ze zdemilitaryzowanymi Niemcami. „To jednak, dodawałem, zakłada, że Europa jest zjednoczona, i to nie tylko w kooperacji, ale poprzez transfer suwerenności, powierzony przez narody europejskie czemuś w rodzaju Unii centralnej. Unii, która ma władzę obniżenia barier celnych, stworzenia wielkiego rynku europejskiego i zapobieżenia odtwarzaniu nacjonalizmów”¹².

Powyższe przemyslenia Monneta, jeśli z jednej strony – w mojej ocenie – pozostają zakładnikami myślenia w duchu „form z przeszłości”, to z drugiej, wnoszą nowe impulsy do jego poszukiwań formuły przyszłej Europy wolnej od owych „form”.

W rzeczy samej, zarówno koncyptowany przez Monneta status powojennych Niemiec, jako narzucony im przez zwycięskie potęgi status państwa o ograniczonej suwerenności, gdyż wyłączający spod niemieckiej jurysdykcji Zagłębie Ruhry, jak i wyobrażane sobie przez niego przekazanie zarządu niemieckimi zasobami węgla i stali Zagłębia w ręce jakiejś „władzy europejskiej”, zdają się nosić wyraźny rys formuły „z przeszłości”, którego istotę stanowi myślenie o „kwestii niemieckiej” według logiki „zwycięzcy – pokonani” z właściwym jej duchem „dominacji i podporządkowania”.

---

12 Monnet, *Wspomnienia*, 254–255. Przytaczany przez Monneta w tym fragmencie *Wspomnień* tekst o zjednoczonej Europie pochodzi z artykułu Johna Davenporta „M. Jean Monnet of Cognac”, *Vide*: idem, „M. Jean Monnet of Cognac”, *Fortune* 2/XXX (1944): 121–126. Tłumaczenie za: Monnet, *Wspomnienia*, 254–255. *Nota bene*, koryguję powszechnie spotykany zapis bibliograficzny artykułu Davenporta „M. Jean Monnet of Cognac”, gdyż jest nieściśly. Począwszy od pierwszych amerykańskich i brytyjskich wydań *Wspomnień* Monneta w roku 1978, błędnie wskazuje się strony tego artykułu, podając: 121–216. Prawidłowo, są to strony 121–126.

Niemniej zakładany również w owych rozważaniach nowy kształt organizacyjny przyszłej Europy, mianowicie jej uprzednie zjednoczenie „nie tylko w kooperacji, ale poprzez transfer suwerenności, powierzony przez narody europejskie, czemuś w rodzaju Unii centralnej. Unii, która ma władzę obniżenia barier celnych, stworzenia wielkiego rynku europejskiego i zapobieżenia odtwarzaniu nacjonalizmów”¹³, wprowadza do Monnetowskich poszukiwań zdecydowanie nowe impulsy.

Jeden z nich przynosi zawarta w tych rozważaniach, ale bliżej niesprecyzowana przez Monneta, myśl o dobrowolnym transferze suwerenności, którego powinny dokonać europejskie państwa narodowe¹⁴, aby zbudować w ten sposób, wraz z ich zjednoczeniem w kooperacji, dwa konstytutywnie ważne filary koncipowanej przez niego nowej, zjednoczonej Europy. Inny, równie ważny, wnosi zawarte w tym namyśle uszczegółowienie wcześniejszych przemyśleń dotyczących powojennej Europy, w których postulował: „by państwa Europy uformowały się w federację lub w »europejską całość«, która zrobi z nich wspólną ekonomiczną jednostkę”¹⁵. Otóż teraz jego namysł nad „kwestią niemiecką” prowadzi go do zawężenia proponowanych form zreorganizowania Europy na sposób federacji lub „europejskiej całości”, mianowicie do wyboru rozwiązania federacyjnego, według którego odbudowywana Europa miałaby stać się czymś „w rodzaju Unii centralnej”.

Zarazem rozważania te pozwalają mu na koncepcyjnie znaczące, choć jeszcze bardzo ogólne, sformułowanie idei tego rodzaju „Unii” przez wprowadzenie do namysłu nad nią idei suwerenności, która byłaby jej właściwa, a w którą miałaby zostać uposażona „poprzez transfer

---

13 Monnet, *Wspomnienia*, 254–255. Interesujący wariant tego passusu zawiera angielski przekład *Wspomnień*: Jean Monnet, *Memoirs* (New York: Doubleday & Company, 1978), nawiązujący wprost do artykułu Johna Davenporta „M. Jean Monnet of Cognac”, opublikowanego w *Fortune*: „But this in turn, Davenport quoted me as saying, implies a Europe far more unified than before the war. Here he would like to see not merely a »switchboard« association, but a true yielding of sovereignty by European nations to some kind of central union – a union that could cut down tariffs, create a great internal European market and prevent the race of nationalism »which is the course of the modern world«”, https://archive.org/stream/MonnetJeanMemoirs/Monnet%2C%20Jean%20-%20Memoirs_djvu.txt (dostęp: 3.06.2021).

14 Na dobrowolność transferu suwerenności wskazuje użycie przez Monneta w owych rozważaniach imiesłowu czasu przeszłego czasownika *consentir*, czyli *consenti*: „Mais, ajoutais-je, cela implique que l’Europe soit unifiée, et pas seulement dans la coopération, mais par transfert de souveraineté *consenti* par les nations européennes à une sorte d’Union centrale, une Union qui ait le pouvoir d’abaisser les barrières douanières, de créer un grand marché européen, et d’empêcher la reconstitution des nationalismes”. Jean Monnet, *Mémoires* (Paris: Fayard, 1976), 264, wyróżnienie kursywą – T.H.

15 *Vide*: Monnet, *Note de réflexion de Jean Monnet* (Alger, 5 août 1943), 254.

suwerenności, powierzony [jej] przez narody europejskie¹⁶. Tego rodzaju suwerenność, jak można zasadnie przyjąć, zważywszy na całość wypowiedzi Monneta, wyrażałaby się w przynależnej jej z tego tytułu realnej władzy decyzyjnej. Ta zaś, według jego snutej wówczas idei zjednoczonej federacyjnie Europy, umożliwiającej, jak sądził, rozwiązanie „kwestii niemieckiej”, miała dotyczyć „obniżenia barier celnych, stworzenia wielkiego rynku europejskiego i zapobieżenia odtwarzaniu nacjonalizmów¹⁷”.

Nowy ład europejski

Narastające w drugiej połowie lat czterdziestych napięcie między Wschodem a Zachodem, grożące wybuchem nowej wojny, w której, jak twierdził Monnet: „Niemcy nie będą jej przyczyną, ale będą jej stawką¹⁸”, staje się dla niego impulsem do dopracowania zasadniczych założeń swojej realistyczno-pragmatycznej filozofii nowego ładu europejskiego w jego ściśle federacyjnym kształcie. Mianowicie ładu, w ramach którego Niemcy Zachodnie, odbudowujące dynamicznie zarówno swój potencjał ekonomiczny, jak i polityczny (od 23 maja 1949 roku jako Federalna Republika Niemiec), przestałyby „być stawką, a stały się więzią¹⁹” w budowaniu Europy trwałego pokoju, ekonomicznego rozwoju i dobrobytu jej mieszkańców.

Założenia te, jeśli z jednej strony pozostają w pewnej ciągłości z jego dotychczasowym namysłem, to z drugiej charakteryzuje je radykalna nowość, gdy chodzi o jego wcześniejsze podejście do „kwestii niemieckiej”, a także równie ważna nowość w postaci istotnych dookreśleń postulowanej formuły federacyjnej organizacji powojennej Europy.

Wspomnianą ciągłość Monnetowskich poszukiwań zapewnia kontynuacja kierunku myślenia o formule Europy zorganizowanej na bazie federacyjnego zjednoczenia w unię, którą zawiązujące ją państwa europejskie uposażyłyby w przekazaną jej przez nie, rzeczowo bliżej jeszcze niedookreśloną, suwerenność.

Natomiast właściwa tym poszukiwaniom radykalna nowość, gdy chodzi o jego stanowisko w „kwestii niemieckiej”, znajduje wyraz w całkowitym porzuceniu idei rozwiązania jej, sięgając po formuły „z przeszłości”, to znaczy, proponując działania według wspomnianej już logiki „zwycięzcy – pokonani”, na rzecz idei rozwiązania tej „kwestii” według

---

16 Monnet, *Wspomnienia*, 254.

17 *Ibidem*, 255.

18 *Ibidem*, 330.

19 *Ibidem*.

całkowicie nowej formuły. Mianowicie, według formuły uznania pełnej równości Niemiec w prawach jako podstawowego warunku zachowania trwałego pokoju²⁰, a zarazem zaproponowania im współpracy z Francją na zasadach partnerstwa i wzajemnego zaufania w obszarze żywotnie ważnym zarówno dla obu tych krajów²¹, jak i dla Europy, czyli w obszarze ich zasobów węgla i żelaza. Były one dla nich, z jednej strony, „zarazem kluczem do ekonomicznej potęgi i arsenałem, w którym wykuwano broń dla wojny”²², a z drugiej jednym z głównych przedmiotów sporów i rywalizacji, stających się nierzadko zarzewiem toczonych między nimi wojen, oraz istotną przeszkodą na drodze do postulowanego, nie tylko przez Monneta, zjednoczenia Europy.

Biorąc zaś pod uwagę rozważaną przez Monneta ideę federacyjnie zjednoczonej Europy w postaci unii, wspomnianą nowość stanowią poczynione przez niego wówczas kluczowo ważne dookreślenia filozofii jej głównych założeń. Należą do nich zwłaszcza:

1. rozpoznanie w kwestii francusko-niemieckiej rywalizacji o węgiel i stal, których dostarczały Zagłębia Ruhry i Saary, głównej przeszkody w realizacji europejskiego zjednoczenia;
2. uczynienie z rozwiązania tej przeszkody, które byłoby w stanie zadowolić obie zainteresowane strony oraz przynieść korzyść całej Europie, pierwsze polityczno-ekonomiczne przedsięwzięcie zdolne pobudzić europejskie państwa do wspólnototwórczo efektywnego działania, a tym samym stać się początkiem „rozwiązania generalnego” w postaci Unii, która „byłaby stopniowo stymulowana poprzez dynamikę pierwszego przedsięwzięcia”²³;
3. przyjęcie formuły zjednoczenia progresywnego, dokonywanego etapami, na drodze integracji kolejnych, istotnie ważnych dla funkcjonowania Europy obszarów, w myśl założenia, że „Zacząć trzeba

---

20 Warunek ten, wyrażony przez Monneta zarówno w twierdzeniu: „Pokój może być utrwalony tylko na równości” (Monnet, *Wspomnienia*, 325), jak i już w pierwszym projekcie deklaracji Schumana (17.04.1950), przygotowanym przez niego i współpracowników, w słowach: „l'Allemagne doit collaborer sur une base d'égalité avec les autres nations européennes”. Jean Monnet, *Premier projet de la déclaration Schuman* (17 avril 1950), https://www.cvce.eu/obj/premier_projet_de_la_declaration_schuman_17_avril_1950-fr-e0ee4a1c-3e93-4fa9-acc2-c9871f1e5cac.html (dostęp: 3.06.2021), zdaje się stanowić emblematiczny wyraz jego pełnego zdystansowania się od myślenia w duchu „form z przeszłości”, poszukując rozwiązania „kwestii niemieckiej”, które w roku 1945 doszło silnie do głosu w jego wyobrażaniu sobie nowego porządku powojennej Europy.

21 Monnet, *Wspomnienia*, 330.

22 *Ibidem*, 335.

23 *Ibidem*, 327.

- od »ustanowienia wspólnej bazy ekonomicznego rozwoju«, najpierw dla węgla i stali, potem dla innych dziedzin²⁴;
4. dookreślenie idei federacyjnie wiążącego transferu suwerenności narodowych, przekazywanych Unii przez konstytuujące ją państwa członkowskie, przyjmując, iż ten transfer polegałby na ich częściowej fuzji (*une fusion partielle*)²⁵ i w tym znaczeniu na ich delegacji „w dziedzinie ograniczonej, ale rozstrzygającej²⁶”, czyli – biorąc pod uwagę ów pierwszy, decydujący krok ku zjednoczeniu – w dziedzinie produkcji węgla i stali, którą kraje europejskie byłyby gotowe wyłączyć spod swoich suwerenności narodowych i umieścić pod, w ten sposób konstytuowaną, „suwerennością wspólną” Unii jako federacyjnie zawiązanej wspólnoty państw równych sobie w prawach²⁷;
  5. preferowanie jednoczenia się realistyczno-pragmatycznego, którego więź stanowiłby konkretny „wspólny interes” federujących się krajów, rozpatrywany przed równie konkretnym interesem narodowym każdego z nich, w sposób nieprzeciwstawiający sobie negocjacyjnie obu tych interesów, lecz uwzględniający konsultacyjnie to, co narodowe, w ramach tego, co wspólnotowe, w duchu zasady „odnaleźć naszą korzyść w korzyści wspólnej²⁸”;
  6. dostrzeżenie we wspólnym egzekwowaniu suwerenności „w stosunku do części wspólnego bogactwa²⁹ – ówczesnie, do zasobów węgla i stali – i, konsekwentnie, w czerpaniu z tego wspólnego bogactwa obopólnych korzyści, źródła solidności tak rozumianej więzi³⁰.

---

24 *Ibidem*, 337. Pierwsza wzmianka o unii francusko-niemieckiej jako pierwszym etapie tworzenia federacji europejskiej pojawia się w drugim projekcie deklaracji Schumana (17 kwietnia 1950), w sformułowaniu: „Par la mise en commun de productions de base et l’institution d’une autorité nouvelle, elle réalise les premières assises concrètes d’une fédération européenne indispensable à la préservation de la paix”. Jean Monnet, *Deuxième projet de la déclaration Schuman* (17 avril 1950), 4, https://www.cvce.eu/obj/deuxieme_projet_de_la_declaration_schuman_17_avril_1950-fr-9f0d2cfl-9349-45d5-8f6f-c8d37af453d9.html (dostęp: 3.06.2021).

25 *Vide*: Monnet, *Mémoires*, 369.

26 Monnet takie rozumienie transferu suwerenności zawarł w liście do Harolda Macmillana, pisząc: „Les propositions Schuman, disais-je, sont révolutionnaires ou elles ne sont rien. Leur principe fondamental est la délégation de souveraineté dans un domaine limité, mais décisif” (Monnet, *Mémoires*, 371). Tłumaczenie za: Monnet, *Wspomnienia*, 357.

27 *Vide*: Monnet, *Wspomnienia*, 336–338.

28 *Ibidem*, 363.

29 *Ibidem*, 335.

30 *Ibidem*.

Formułując 17 kwietnia 1950 roku, wraz z Étienne Hirschem (1901–1994) i Paulem Reuterem (1911–1990), pierwszy ramowy zarys swojego projektu *stricte* federacyjnie zorganizowanej Europy, której kamieniem węgielnym miała się stać unia francusko-niemiecka w zakresie produkcji węgla i stali, konkludował: „Ta propozycja ma zasadnicze znaczenie polityczne: otwiera w obronny murze narodowej suwerenności szczelinę, dostatecznie ograniczoną, aby osiągnąć zgodność, i dostatecznie głęboką, aby skłonić państwa do jedności, koniecznej dla pokoju”³¹.

Monnetowska idea Europy wobec innych idei i przedsięwzięć europejskiego zjednoczenia

Namysł Monneta nad formułą powojennej Europy, która byłaby w stanie stawić czoło wzmiankowanym już wielokrotnie wyzwaniom i zagrożeniom, wpisuje się w nurt idei i przedsięwzięć pierwszej połowy XX wieku, mających na celu jakieś zjednoczenie Starego Kontynentu, stanowiącego w tamtym okresie swego rodzaju wielość podgradzanych od siebie ekonomicznie i rywalizujących ze sobą państw³². Nurt ten współtworzą przede wszystkim:

1. propozycja stowarzyszenia państw europejskich w oparciu o *une sorte de lien fédérale*, której szkic Aristide Briand, podziwiający paneuropejską wizję Europy propagowaną przez Richarda Coudenhove Kalergiego³³, przedstawił Zgromadzeniu Ligi Narodów 5 września 1929 roku, zaś jej opracowanie w postaci memorandum, dokonane przez Alexisa Légera, zostało

31 Jean Monnet, *Premier projet de la déclaration Schuman*, 338.

32 *Mémorandum sur l'organisation d'un régime d'union fédérale européenne*, przygotowane z inspiracji Aristide'a Brianda i przedstawione 1 maja 1930 roku na sesji Zgromadzenia Ligi Narodów, diagnozując ówczesną sytuację ekonomiczną i polityczną Europy, stwierdziło: „Nul ne doute aujourd'hui que le manque de cohésion dans le groupement des forces matérielles et morales de l'Europe ne constitue, pratiquement, le plus sérieux obstacle au développement et à l'efficacité de toutes institutions politiques ou juridiques sur quoi tendent à se fonder les premières entreprises d'une organisation universelle de la paix. Cette dispersion de forces ne limite pas moins gravement, en Europe, les possibilités d'élargissement du marché économique, les tentatives d'intensification et d'amélioration de la production industrielle, et par là même toutes garanties contre les crises du travail, sources d'instabilité politique aussi bien que sociale. Or, le danger d'un tel morcellement se trouve encore accru du fait de l'étendue des frontières nouvelles (plus de 20.000 kilomètres de barrières douanières) que les Traités de paix ont dû créer pour faire droit, en Europe, aux aspirations nationales”. *Mémorandum sur l'organisation d'un régime d'union fédérale européenne*, 10, <https://www.wdl.org/fr/item/11583/view/1/1/> (dostęp: 4.06.2021).

33 *Vide*: Richard Coudenhove-Kalergi, *Pan-Europa* (Wien: Pan-Europa-Verlag, 1923).

- przedstawione Zgromadzeniu 1 maja 1930 roku jako *Mémorandum sur l'organisation d'un régime d'union fédérale européenne*;
2. idea utworzenia Stanów Zjednoczonych Europy, poczynając od powołania Rady Europy, przedstawiona przez Winstona Churchilla w trakcie przemówienia na Uniwersytecie Zuryskim 19 września 1946 roku w apelu: *We must build a kind of United States of Europe*³⁴, a zrealizowana w tym, co dotyczy Rady Europy, powołaniem jej 5 maja 1949 roku, na fali działań inspirowanych w dużej mierze Kongresem Europejskim w Hadze (7–10 maja 1948);
  3. koncepcja współpracy państw europejskich w ramach powstałej 16 kwietnia 1948 roku Organizacji Europejskiej Współpracy Gospodarczej (*Organization for European Economic Co-operation* – OEEC), mającej koordynować Plan Marshalla, zatwierdzony przez Kongres USA 3 kwietnia 1948 roku jako Program Odbudowy Europy (*European Recovery Program*);
  4. propozycja *einer vollständigen Union Frankreichs und Deutschlands*, czyli pełnej unii między Francją i Niemcami, która powinna stać się kamieniem węgielnym Stanów Zjednoczonych Europy, przedstawiona przez Konrada Adenauera 7 marca 1950 roku w wywiadzie udzielonym amerykańskiemu dziennikarzowi International News Service, Howardowi Kingsbury-Smithowi³⁵, co do której Adenauer nie wykluczał wzięcia pod uwagę możliwości, by ta znalazła swój wyraz we wspólnym obywatelstwie, wspólnej gospodarce i wspólnym parlamencie³⁶.

Koncipowana przez Monneta idea Europy, jako federalistycznie rozumianej wspólnoty państw narodowych, wznoszonej na fundamencie

---

34 *Vide*: Winston Churchill, *United States of Europe*, przemówienie wygłoszone na Uniwersytecie Zuryskim 19 września 1946 roku, <https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/united-states-of-europe/> (dostęp: 16.05.2021).

35 Nawiązując do tego wywiadu Adenauer odnotował w *Erinnerungen*: „Ich machte in dem Interview mit Kingsbury-Smiths Angebot einer vollständigen Union Frankreichs und Deutschlands und bezeichnete dies als ein Mittel, alle Differenzen über die Saar und andere Probleme beizulegen. Die Union sollte ein Grundstein für die Vereinigten Staaten von Europa werden”. Adenauer, *Erinnerungen 1945–1953*, 312.

36 W opublikowanym 9 marca 1950 roku wywiadzie z Adenauerem, Kingsbury-Smith informował: „Auf die Frage, ob er bereit wäre, eine mögliche deutsch-französische Union in Erwägung zu ziehen, die gemeinsame Staatsbürgerschaft, gemeinsame Wirtschaft und ein gemeinsames Parlament einschließen würde, sagte der Kanzler: »Das ist ein Gedanke von solcher Größe (wörtlich: 'Kaliber'), daß es keinen anderen gibt, der wichtiger für die Zukunft Europas sein könnte«. *Vide*: *Interview des Bundeskanzlers Adenauer mit dem Journalisten Kingsbury-Smith für die Nachrichtenagentur International News Service, veröffentlicht am 9. März 1950*, <https://www.konrad-adenauer.de/quellen/interviews/1950-03-06-interview-kingsbury-smith> (dostęp: 21.05.2021).

częściowej fuzji ich strategicznych zasobów i narodowych suwerenności, wnosi radykalnie odmienne podejście do myślenia o Europie jako wielości państw funkcjonujących w jej granicach, od prezentowanego przez Brianda, Churchilla i OEEC, a także istotną różnicę względem propozycji Adenauera.

Na czym zatem polega ta radykalna odmienność i oryginalność koncepcji federacyjnego zjednoczenia państw europejskich w Europę, której formułę rozwija Monnet?

Brianda „*une sorte de lien fédérale*”

Podobnie jak Briand, proponujący *une sorte de lien fédérale* między państwami europejskimi, czyli „pewien rodzaj więzi federalnej”³⁷, również Monnet przyjmuje ich federacyjną organizację. Niemniej całkiem inaczej rozumie istotę owej więzi oraz charakter związku, który miałyby dzięki niej powstać.

Podczas gdy koncyptowana przez Brianda „więź federalna” miała być tworzona przy zachowaniu pełnej suwerenności państw, które zechciałyby się nią związać, jak można wnioskować z jego argumentacji, iż nie tylko w sferze ekonomicznej, lecz także „(...) au point de vue politique, au point de vue social, le lien fédéral, sans toucher à la souveraineté d'aucune des nations qui pourraient faire partie d'une telle association, peut être bienfaisant”³⁸, to federacyjne związanie się państw

---

37 Briand, przemawiając w Genewie 5 września 1929 roku, podczas 10. sesji zwyczajnej Zgromadzenia Ligi Narodów, przekonywał: „Je pense qu'entre des peuples qui sont géographiquement groupés comme les peuples d'Europe, il doit exister une sorte de lien fédéral; ces peuples doivent avoir à tout instant la possibilité d'entrer en contact, de discuter leurs intérêts, de prendre des résolutions communes, d'établir entre eux un lien de solidarité, qui leur permette de faire face, au moment voulu, à des circonstances graves, si elles venaient à naître”. Vide: *Actes de la Dixième session ordinaire de l'Assemblée, Sixième séance plénière, jeudi 5 septembre 1929*, 51–52, <http://palimpsestes.fr/centenaire/textes/briand/29-europe.html> (dostęp: 17.05.2021).

38 *Ibidem*. Ideę całkowitej suwerenności państw, które chciałyby się połączyć więzią federalną, dobitnie wyrazi *Memorandum* przedstawione 1 maja 1930 roku na sesji Zgromadzenia Ligi Narodów, w słowach: „Il importe enfin de placer très nettement l'étude proposée sous cette conception générale, qu'en aucun cas et à aucun degré, l'institution du lien fédéral recherché entre gouvernements européens ne saurait affecter en rien aucun des droits souverains des États membres d'une telle association de fait. C'est sur le plan de la souveraineté absolue et de l'entière indépendance politique que doit être réalisée l'entente entre nations européennes. Il serait d'ailleurs impossible d'imaginer la moindre pensée de domination politique au sein d'une organisation délibérément placée sous le contrôle de la SdN, dont les deux principes fondamentaux sont précisément la souveraineté des États et leur égalité de droits” (*Mémoire sur l'organisation d'un régime d'union fédérale européenne*, 12).

postulowane przez Monneta miałyby się dokonać poprzez transfer suwerenności w postaci ich częściowej fuzji w dziedzinie „ograniczonej, ale rozstrzygającej”, powierzony przez narody europejskie tworzonej przez nie unii³⁹.

W konsekwencji tego rodzaju działań – według przedstawionego 1 maja 1930 roku *Memorandum* będącego pokłosiem propozycji Brianda – zaistniały związki miałyby tworzyć unię europejską (*l'Union européenne*), której istotę stanowiłyby:

Conception de la coopération politique européenne comme devant tendre à cette fin essentielle : une fédération fondée sur l'idée d'union et non d'unité, c'est-à-dire assez souple pour respecter l'indépendance et la souveraineté nationale de chacun des États, tout en leur assurant à tous le bénéfice de la solidarité collective pour le règlement des questions politiques intéressant le sort de la communauté européenne ou celui d'un de ses Membres⁴⁰.

Zatem unię, którą należałoby rozumieć jako swego rodzaju konfederacyjnie organizującą się ligę narodów europejskich, sytuującą się w odniesieniu do Ligi Narodów jako pewien ograniczony system (*un système limité*) działający w ramach systemu uniwersalnego Ligi (*dans son système universel*), w sposób od niego ściśle zależny, to znaczy pod kontrolą Ligi i w jej duchu⁴¹.

Natomiast w założeniach Monneta postulowana przez niego formuła federacyjnie zawiązywanej unii miałyby wspierać się nie na idei unii powstającej dzięki kooperacyjnie rozumianej więzi federalnej, jak sugerował Briand, a później *Memorandum* zredagowane przez Légera, lecz na idei szczególnego rodzaju jedności. Mianowicie, na idei jedności europejskiej, której trwale podwaliny, w jego ocenie, mógł położyć tylko ów wspólnotowo i więziotwórczo konstytutywny transfer suwerenności narodowych „w dziedzinie ograniczonej, ale rozstrzygającej” do powoływanej w ten sposób unii, czyniąc ją niezależnym – a nie zależnym, jak w przypadku idei unii proponowanej w *Memorandum* – bytem

39 Monnet, *Wspomnienia*, 254.

40 *Mémorandum sur l'organisation d'un régime d'union fédérale européenne*, 16.

41 Tego rodzaju status unii europejskiej zawiązywanej mocą Briandowskiej więzi federalnej deklaruje wprost *Memorandum* stwierdzając: „Il ne s'agit nullement de constituer un groupement européen en dehors de la SdN, mais au contraire d'harmoniser les intérêts européens sous le contrôle et dans l'esprit de la SdN, en intégrant dans son système universel un système limité, d'autant plus effectif. La réalisation d'une organisation fédérative de l'Europe serait toujours rapportée à la SdN, comme un élément de progrès à son actif dont les nations extra-européennes elles-mêmes pourraient bénéficier” (*Mémorandum sur l'organisation d'un régime d'union fédérale européenne*, 12).

polityczno-ekonomicznym o charakterze *stricte* wspólnotowym, a nie stowarzyszeniowym⁴².

Churchilla „a kind of United States of Europe”

W ten sposób koncyptowana przez Monneta formuła europejskiego zjednoczenia zdaje się różnić, i to radykalnie, także od propagowanych przez Churchilla idei zarówno Stanów Zjednoczonych Europy, jak i Rady Europy, mającej stanowić ich pierwszą praktyczną postać⁴³, którym dał wyraz w trakcie wystąpienia na Uniwersytecie Zuryskim we wrześniu 1946 roku. Te bowiem, rozumiane jako „a regional organisation of Europe” czy też „a European group which could give a sense of enlarged patriotism and common citizenship to the distracted peoples of this mighty continent”⁴⁴, zdają się stanowić swego rodzaju kontynuację idei i działań Brianda oraz założeń Ligi Narodów, co też sugeruje sam Churchill⁴⁵.

Można wszak zasadnie przyjąć, że Churchill, chociaż w swojej wizji europejskiego zjednoczenia, które miałyby powstać w wyniku działań sprowadzających się do tego, aby „to assemble and combine those who will and who can”, nie wychodzi poza ogólnikowe sformułowania odnośnie do istoty postulowanej przez siebie unii, takie jak: *regional organisation* czy

---

42 Według Brianda „więź federalna” miała znaleźć swój wyraz w stowarzyszeniu (*l'Association*) państw narodowych kooperujących ze sobą przy zachowaniu pełnej suwerenności (*Vide: Actes de la Dixième session ordinaire de l'Assemblée, Sixième séance plénière*). Stąd też idea unii europejskiej zawarta w rozwijającym tę ideę *Memorandum*, przedstawia ideę stowarzyszeniowej formy unii, właściwą konfederacji.

43 Przywołując w zakończeniu wystąpienia na Zuryskim Uniwersytecie główne jego wątki, Churchill konstatawał: „we must re-create the European family in a regional structure called, it may be, the United States of Europe, and the first practical step will be to form a Council of Europe” (Churchill, *United States of Europe*).

44 *Ibidem*. Sądzę, że wolno się dopatrywać w Churchillowskiej idei Stanów Zjednoczonych Europy jako ugrupowania regionalnego, pewnego współbrzmienia z geograficznym rozumieniem Europy, obecnym zarówno w idei „więzi federalnej” Brianda, w stwierdzeniu: „Je pense qu'entre des peuples qui sont géographiquement groupés comme les peuples d'Europe, il doit exister une sorte de lien fédéral” (*Actes de la Dixième session ordinaire de l'Assemblée, Sixième séance plénière, jeudi 5 septembre 1929*), jak i w *Memorandum*, podczas gdy jest w nim mowa o „l'unité géographique européen” (*Memorandum sur l'organisation d'un régime d'union fédérale européenne*, 10), czy też o Europie jako „une entente régionale” (*ibidem*, 13).

45 Taką interpretację propozycji Churchilla uzasadnia jego bezpośrednie przywołanie dziedzictwa Brianda i Ligi Narodów w kontekście idei Stanów Zjednoczonych Europy, w słowach: „Much work has been done upon this task by the exertions of the Pan-European Union, which owes so much to the famous French patriot and statesman Aristide Briand. There is also that immense body which was brought into being amidst high hopes after the First World War — the League of Nations” (Churchill, *United States of Europe*).

natural grouping, niemniej, wskazując zarówno na dziedzictwo Brianda oraz Ligi Narodów, jak i na formułę brytyjskiej *Commonwealth of Nations*, sugeruje dość jednoznacznie, iż chodzi mu o jakiś związek państw mniej lub bardziej konfederalistyczny, lub też zmierzający ku takiej formule.

Ten kierunek myślenia o Stanach Zjednoczonych Europy zdaje się również potwierdzać *Statut* Rady Europy, mającej w zamyśle Churchilla stanowić pierwszy praktyczny krok na drodze ku owym Stanom. Czyni to w Artykule 1, określając jej cel, którym jest „osiągnięcie większej jedności między jej członkami, aby chronić i wcielać w życie ideały i zasady, stanowiące ich wspólne dziedzictwo, oraz aby ułatwić ich postęp ekonomiczny i społeczny”⁴⁶, a także wskazując szereg właściwych jej działań, które cechuje znacząca zbieżność z działaniami proponowanymi w ramach idei więzi federalnej Brianda⁴⁷.

Według Monneta, w ten sposób w formule Rady Europy konkretyzowany wariant kooperacyjnego zbliżenia państw europejskich, pomimo iż „stanowił czynnik postępu w zbyt poprzegradzanej gospodarce europejskiej”⁴⁸, niemniej nie mógł, i to nigdy, stać się „wyrazem europejskiej jedności”⁴⁹, w przeciwieństwie do wypracowywanej przez niego formuły zjednoczenia federacyjnego. W jego ocenie bowiem wewnątrz tej organizacji „zbyt mglisty był interes wspólny i zbyt słaba zbiorowa dyscyplina”⁵⁰.

OEEC i European Recovery Program

Również w odniesieniu do filozofii działań państw europejskich skupionych w ramach Organization for European Economic Co-operation (OEEC), czyli Organizacji Europejskiej Współpracy Gospodarczej

---

46 *Statut Rady Europy*, przyjęty w Londynie dnia 5 maja 1949 r., Rozdział I, Cel Rady Europy, Art. 1., lit. a., Dz. Ust. Nr 118, Poz. 565.

47 *Statut Rady Europy* stanowi, że jej cel „będzie urzeczywistniany za pośrednictwem organów Rady w drodze omawiania wspólnych problemów, przez zawieranie porozumień i wspólne działania w sprawach gospodarczych, społecznych, kulturalnych, naukowych, prawnych i administracyjnych, jak również przez przestrzeganie i rozwój praw człowieka i podstawowych wolności” (*Statut Rady Europy*, Art. 1. b.). Natomiast Briand myśląc o narodach Europy uważał, iż „ces peuples doivent avoir à tout instant la possibilité d'entrer en contact, de discuter leurs intérêts, de prendre des résolutions communes, d'établir entre eux un lien de solidarité, qui leur permette de faire face, au moment voulu, à des circonstances graves, si elles venaient à naître” (*Actes de la Dixième session ordinaire de l'Assemblée, Sixième séance plénière, jeudi 5 septembre 1929*).

48 Monnet, *Wspomnienia*, 312.

49 *Ibidem*.

50 *Ibidem*.

(OEWG) oraz do propagowanej przez nią stowarzyszeniowej wizji Europy, Monnetowska idea federacyjnego zjednoczenia Europy w jej wymiarze ekonomicznym we wspólnotowo rozumianą unię, w celu budowania jej trwałego pokoju, ekonomicznego rozwoju i dobrobytu, zachowuje swoją radykalną odmienność i oryginalność, dzięki proponowanemu przez niego rozwiązaniu porzucającemu powszechnie obecne myślenie o Europie i jej przyszłości w duchu „form z przeszłości”. OEWG bowiem – w opinii Monneta – sprowadzając współpracę państw europejskich w niej zrzeszonych do wzajemnej, bliskiej i trwałej współpracy gospodarczej⁵¹, przy zachowaniu ich pełnej suwerenności narodowej, jak można wnioskować z Artykułu 14 jej *Konwencji*⁵², pozostaje w koleinach systemu, który „nie wykraczał poza stadium prostej kooperacji międzyrządowej”⁵³.

Zarazem, przyjmując w przywołanym Artykule regulację dotyczącą podejmowania decyzji przez państwa członkowskie, która dopuszczała możliwość powstrzymywania się od wspólnego podejmowania decyzji, a także stanowiła, iż w takich sytuacjach decyzje podjęte przez te państwa, które się nie wstrzymały, posiadają moc wiążącą jedynie w stosunku do nich, OEWG – według Monneta – nie była w stanie, podobnie jak Rada Europy, stać się „wyrazem europejskiej jedności”, zarówno ze względu na zbyt słaby interes wspólny i zbyt słabą zbiorową dyscyplinę⁵⁴, jak i fakt, że regulacją tą, jak twierdził, OEWG wręcz „niszczyła wszelkie działania wspólne”⁵⁵.

---

51 *Vide: Convention for European Economic Cooperation* (Paris, 16 April 1948), Part I, General obligations, Art.: 1, 4, 11, https://www.cvce.eu/en/obj/convention_for_european_economic_cooperation_paris_16_april_1948-en-769de8b7-fe5a-452c-b418-09b068bd748d.html (dostęp: 17.05.2021).

52 Artykuł 14 *Konwencji* stanowił, że: „Unless the Organisation otherwise agrees for special cases, decisions shall be taken by mutual agreement of all the Members. The abstention of any Members declaring themselves not to be interested in the subject under discussion shall not invalidate decisions, which shall be binding for the other Members” (*ibidem*).

53 Monnet, *Wspomnienia*, 309. Monnet, komentując 18 kwietnia 1948 r., w liście do Ministra Spraw Zagranicznych Francji Georges’a Bidaulta formułę OEWG, pisał: „Wysiłek różnych krajów w obecnych ramach narodowych będzie moim zdaniem niedostateczny. [...] Co więcej, pomysł, że szesnaście suwerennych krajów będzie skutecznie współdziałało, jest iluzją”. *Vide: Jean Monnet, Lettre de Jean Monnet à Georges Bidault* (18 avril 1948), 2, https://www.cvce.eu/obj/lettre_de_jean_monnet_a_georges_bidault_18_avril_1948-fr-869721a6-ba22-476e-85fb-8f59ff4ee60a.html (dostęp: 4.06.2021), cytata za: Monnet, *Wspomnienia*, 309.

54 Monnet, *Wspomnienia*, 312.

55 *Ibidem*, 309.

Adenauera „*das Angebot einer vollständigen Union Frankreichs und Deutschlands*”

Złożona przez Adenauera propozycja zawiązania pełnej unii między Francją i Niemcami, w której realizacji widział on zarówno sposób pozwalający rozwiązać kwestie sporne między tymi krajami, włącznie z zaogniającym się konfliktem wokół Zagłębia Saary, wywołanym przez Francję, jak i kamień węgielny przyszłych Stanów Zjednoczonych Europy, odbiega zasadniczo od idei Brianda oraz rozwiązań przyjętych w ramach Rady Europy i Organizacji Europejskiej Współpracy Gospodarczej⁵⁶.

Również gdy chodzi o wizję europejskiego zjednoczenia, którą Churchill przedstawił w Zurichu, propozycja Adenauera, chociaż przywołuje Churchillowską ideę Stanów Zjednoczonych Europy, w stwierdzeniu: „Die Union sollte ein Grundstein für die Vereinigten Staaten von Europa werden”⁵⁷, a także kładzie nacisk na partnerstwo między Francją i Niemcami, upatrując w nim fundamentalnie ważny zaczątek proponowanej przez siebie unii, to jednak różni się od niej, i to gruntownie.

Adenauer bowiem, w odróżnieniu od powyższych idei i rozwiązań, tak jak Monnet, nie przyjmuje kooperacyjnej, czy też konfederacyjnej formuły zjednoczenia, zachowującej pełną suwerenność państw członkowskich, lecz opowiada się za modelem federacyjnym, który zakłada transfer suwerenności narodowych. Zarazem, podobnie jak Monnet, uważa, iż jest to jedyna droga do europejskiej jedności⁵⁸. Niemniej, mimo tych zasadniczych zbieżności między propozycją Adenauera a koncepcją Monneta, zarówno w kwestii federacyjnej formuły Europy, jak i roli, jaką w tym zjednoczeniu miałyby odegrać Francja oraz Niemcy, koncepcja Monneta różni się od propozycji Adenauera w fundamentalnie ważnym dla nich punkcie.

---

56 Adenauer krytycznie oceniał zarówno realizację Planu Marshalla przez OEWG, jak i funkcjonowanie Rady Europy. W swoich zapiskach z 21 marca 1950 roku, biorąc pod uwagę Plan Marshalla, konstatował: „Der Marshall-Plan geht zu Ende, ohne dass die wirtschaftliche Rekonstruktion und die notwendige wirtschaftliche Einheit Europas gesichert ist”, natomiast w odniesieniu do Rady Europy notował: „Der Europa-Rat (von Anfang an fehlerhaft konstruiert) ist bisher in den Anfängen stecken geblieben” (*Aufzeichnung von Konrad Adenauer über seinen Vorschlag einer Union zwischen Frankreich und Deutschland*, 21. März 1950), https://www.cvce.eu/obj/aufzeichnung_von_konrad_adenauer_uber_seinen_vorschlag_einer_union_zwischen_frankreich_und_deutschland_21_marz_1950-de-bef28c41-7c54-4ca4-86b8-708473c73b11.html (dostęp: 4.06.2021).

57 Adenauer, *Erinnerungen 1945–1953*, 312.

58 *Ibidem*.

Otóż Monnet obiera zasadniczo inną niż Adenauer metodę realizacji federacyjnego zjednoczenia Europy, którego podwaliny, podobnie jak Kanclerz, widzi w unii francusko-niemieckiej. Podczas gdy Adenauer artykułuje propozycję pełnej unii Francji i Niemiec (*einer vollständigen Union Frankreichs und Deutschlands*), dopuszczając możliwość wspólnego z Francją obywatelstwa, parlamentu i gospodarki⁵⁹, to Monnet, nie wierząc „by Europę można było tworzyć poprzez całościowe konstrukcje”⁶⁰, a także będąc przekonany, że „Ta unia globalna, na zapas, robiona po to, aby usunąć trudność konkretną, nie była koncepcją realną”⁶¹, przyjmuje metodę zjednoczenia stopniowego, mianowicie „w dziedzinie ograniczonej, ale rozstrzygającej”, a nie całościowego⁶². To znaczy metodę budowania europejskiego zjednoczenia krok po kroku, poprzez konkretne realizacje, zaczynając od tego, co stanowi zasadniczą trudność w relacjach francusko-niemieckich, a tym samym również główną przeszkodę na drodze do zjednoczenia Europy, oraz czyniąc to w taki sposób, aby powstająca Unia była „stopniowo stymulowana poprzez dynamikę [tego] pierwszego przedsięwzięcia”⁶³.

---

59 *Vide: Interview des Bundeskanzlers Adenauer mit dem Journalisten Kingsbury-Smith für die Nachrichtenagentur International News Service, veröffentlicht am 9. März 1950.*

60 Monnet, *Wspomnienia*, 326. Ideę owych całościowych konstrukcji, od których dystansuje się Monnet, dobrze oddaje notatka Adenauera dotycząca proponowanej przez niego unii Francji i Niemiec: „Die Union muß sich zunächst beschränken auf ein genau umgrenztes Gebiet. Ich denke zunächst an eine Zoll- und Wirtschaftsunion. Für notwendig halte ich die Schaffung eines gemeinsamen Parlamentes, das zweckmässig von dem französischen und von dem deutschen Parlament zu wählen sein würde. Dem gemeinsamen Parlamente müssten gemeinsame Regierungsorgane gegenüber gestellt werden. Ich weise hin auf den Deutschen Zollverein und das Deutsche Zollparlament. Aus der gemeinsamen Arbeit führender Persönlichkeiten beider Länder und der gemeinsamen Verantwortung verspreche ich mir ausserordentlich viel. (Psychologisch, tatsächlich, Zwang zur Weiterentwicklung, Befriedigung des französischen Sicherheitsgefühls, Schaffung der notwendigen wirtschaftlichen Einheit, wie sie OEEC verlangt, feste Bindung Deutschlands an den Westen, Abstoppen des nationalistischen Gedankens in Deutschland...)”. *Vide: Aufzeichnung von Konrad Adenauer über seinen Vorschlag einer Union zwischen Frankreich und Deutschland.*

61 Monnet, *Wspomnienia*, 327.

62 Monnet metodę tę zawrze w dziewiątym projekcie deklaracji Schumana, w sformułowaniu: „Europa nie powstanie za jednym razem ani poprzez konstrukcję całościową. Zaisntnieje przez realizacje konkretne tworzące najpierw solidarność faktyczną”. *Vide: Neuvième et dernier projet de la déclaration Schuman* (6 mai 1950), 1, https://www.cvce.eu/obj/neuvieme_et_dernier_projet_de_la_declaration_schuman_6_mai_1950-fr-4909847d-df12-4c67-83d2-8e0978da025b.html (dostęp: 5.06.2021), tłumaczenie za: Monnet, *Wspomnienia*, 342.

63 *Ibidem*, 327.

Skok w nieznanie

Przewodnicząc 10 sierpnia 1952 roku pierwszemu posiedzeniu Wysokiej Władzy Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali (EWWiS), Monnet, komentując znaczenie tego wydarzenia, konstatawał:

Pour la première fois, les relations traditionnelles entre les Etats sont transformées. Selon les méthodes du passé, même lorsque les Etats européens sont convaincus de la nécessité d'une action commune, même lorsqu'ils mettent sur pied une organisation internationale, ils réservent leur pleine souveraineté. Aussi l'organisation internationale ne peut ni décider, ni exécuter, mais seulement adresser des recommandations aux Etats. Ces méthodes sont incapables d'éliminer nos antagonismes nationaux qui s'accroissent inévitablement tant que les souverainetés nationales elles-mêmes ne sont pas surmontées.

Aujourd'hui au contraire, six Parlements ont décidé, [...], de créer la première Communauté Européenne qui fusionne une partie des souverainetés nationales et les soumet à l'intérêt commun.

Dans les limites de la compétence qui lui est conférée par le Traité, la Haute Autorité a reçu des six Etats le mandat de prendre en toute indépendance des décisions qui deviennent immédiatement exécutoires dans l'ensemble de leur territoire. [...]. Elle est responsable, non devant les Etats, mais devant une Assemblée européenne. [...] Elle est la première Assemblée européenne dotée de pouvoirs souverains⁶⁴.

Zarazem, zwracając uwagę na ponadnarodowy charakter instytucji współtworzących tak ukonstytuowaną Wspólnotę, ich naturę i właściwą im suwerenność, dopowiadał: „elles sont des institutions supranationales et, disons le mot, fédérales. Ce sont des institutions qui, dans la limite de leur compétence, sont souveraines, o'est-à-dire dotées du droit de décider et d'exécuter”⁶⁵.

---

64 Jean Monnet, *Allocution de Monsieur Jean Monnet Président de la Haute Autorité à la première séance de la Haute Autorité (Luxembourg 10 Août 1952)*, 7–9, https://ec.europa.eu/historical_archives/archisplus/files/MONNET_1952_08_10%5B2%5D_FR.pdf (dostęp: 6.06.2021).

65 Idem, *Allocution de Monsieur Jean Monnet Président de la Haute Autorité à la première séance de la Haute Autorité (Luxembourg 10 Août 1952)*, 9.

***

Proces federacyjnego jednoczenia Europy we Wspólnotę, którego w przygotowanej przez Monneta i jego współpracowników *Deklaracji Schumana* niezbędnie konieczny etap stanowiło utworzenie wspólnej bazy ekonomicznego rozwoju państw europejskich w postaci Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali, to, według nie tylko jej pomysłodawcy, jedynie punkt wyjścia ku pełnemu zjednoczeniu⁶⁶.

Co zatem miałyby stanowić jego punkt dojścia? Inaczej mówiąc, jaki miałyby być ostateczny kształt tego europejskiego jednoczenia się, będącego – przynajmniej w teorii – wyrazem zarówno woli zerwania z „przeszłością przemocy”, by podążać razem ku wspólnemu celowi w postaci pokoju i dobrobytu Europy oraz świata, jak i nowej, federacyjnie wspólnotowej i wspólnotowo urzeczywistnianej suwerenności w postaci Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali, której działanie inicjowało owo pierwsze posiedzenie jej Wysokiej Władzy pod przewodnictwem Monneta?

Tak formułowane pytanie nie jest obce samemu Monnetowi, który reflektując nad Europejską Wspólnotą z perspektywy ćwierćwiecza jej istnienia, dostrzega w jej dotychczasowej historii trwający pośród przemian i zawirowań „potężny, idący z głębi ruch na miarę epok historycznych”⁶⁷. Ruch ożywiany, w jego ocenie, przez „tę samą konieczność przebijającą się poprzez wydarzenia, które poruszają nasze kraje; raz je zbliżając ku wspólnemu pożytkowi, to znów dzieląc ze szkodą dla wszystkich”⁶⁸.

Zastanawiając się w świetle powyższego nad tym, „ku czemu ta konieczność nas prowadzi, do jakiego oblicza Europy?”⁶⁹, Monnet, jakkolwiek bądź odpowiedź na w ten sposób postawione pytanie sytuuje realistycznie w horyzoncie tego, co nieznanne, konstatuując: „Nie potrafię na to pytanie odpowiedzieć, bo nie jest możliwe wyobrażenie sobie dzisiaj decyzji, jakie będą mogły być podjęte w jutrzejszych okolicznościach”⁷⁰.

66 Inicjująca proces integracji europejskiej *Deklaracja Schumana* kończy się stwierdzeniem: „Przez połączenie podstawowych produkcji i ustanowienie nowej Wysokiej Władzy, której decyzje zwiążą Francję, Niemcy oraz inne przyłączające się kraje, propozycja ta stworzy pierwsze konkretne podłoża europejskiej federacji niezbędnej do zachowania pokoju”. *Vide: Déclaration de Robert Schuman*, Paris, 9 mai 1950, https://www.cvce.eu/obj/declaration_de_robert_schuman_paris_9_mai_1950-fr-fa872cf5-67fa-4848-ae00-fbc4d4715e96.html (dostęp: 6.06.2021), tłumaczenie za: Monnet, *Wspomnienia*, 340.

67 Monnet, *Wspomnienia*, 584.

68 *Ibidem*.

69 *Ibidem*.

70 *Ibidem*.

Zarazem jednak, mając na uwadze owo realistyczne podejście oraz wieloletnie doświadczenie budowania europejskiej wspólnoty w jej zasadniczo ekonomicznym wymiarze, implikującym jednak w celu jej urzeczywistnienia działania natury politycznej, dopowiada pragmatycznie:

Ważne jest, by trzymać się kilku punktów stałych, tych, które kierowały nami od pierwszego dnia; tworzyć stopniowo pomiędzy Europejczykami, tak wielki jak to możliwe, wspólny interes, regulowany przez wspólne demokratyczne instytucje, wyposażone w niezbędne atrybuty suwerenności. To jest dynamika, która nie przestała działać, łamiąc uprzedzenia, wymazując granice, rozszerzając, w ciągu kilku tylko lat, na skalę kontynentu ten sam proces, który na przestrzeni wieków tworzył nasze stare kraje. Nigdy nie wątpiłem, że doprowadzi on nas pewnego dnia do Stanów Zjednoczonych Europy, ale nie usiłuję sobie nawet wyobrazić dzisiaj ich politycznej postaci. Federacji, konfederacji, tak bardzo bowiem nieprecyzyjne są słowa, wokół których się spieramy. To, co tworzymy, poprzez działanie Wspólnoty, nie ma przypuszczalnie precedensu. Sama Ona wzniesiona jest na instytucjach wymagających wzmocnienia. Wiedzieć wszelako trzeba, że realny autorytet polityczny, w który wyposażą ją kiedyś europejskie demokracje, trzeba dopiero wymyślić i urzeczywistnić⁷¹.

Przywołana teraz refleksja zasługuje w kontekście postawionego pytania na szczególną uwagę zarówno ze względu na zawartą w niej, jak w pigułce, Monnetowską „metodę”, której ważność dla przyszłości wspólnej Europy Monnet jednoznacznie potwierdza⁷², jak i „etapowość” procesu europejskiego zjednoczenia, zarysowującą bardzo ogólnie kierunek, w jakim Europa winna zmierzać. „Etapowość”, która w cytowanym powyżej tekście znajduje swój wyraz z jednej strony we wskazaniu, po części retrospektywnie, istoty realizowanej już unii ekonomicznej w postaci wspólnego interesu, regulowanego suwerennie przez demokratyczne instytucje Wspólnoty. Natomiast z drugiej, prospektywnie, we wzmiankowaniu kolejnej odsłony jej rozwoju, mającej znaleźć swoje ukonkretnienie w jej równie suwerennej unii politycznej, którą, jak zaznacza, „trzeba dopiero wymyślić i urzeczywistnić”.

---

71 *Ibidem*.

72 Więcej na temat Monnetowskiej „metody” w: Jean Monnet, *Repères pour une méthode: Propos sur l'Europe à faire* (Paris: Librairie Arthème Fayard, 1996); Gilles Grin, *Méthode communautaire et fédéralisme: le legs de Jean Monnet à travers ses archives* (Lausanne: Fondation Jean Monnet pour l'Europe, 2014), Collection débats et documents, numéro 2, septembre 2014; Pascal Fontaine, *La méthode communautaire: Entretien réalisé par Chantal Tauxe* (Lausanne: Fondation Jean Monnet pour l'Europe, 2018), Collection débats et documents, numéro 10, novembre 2018.

Czy zatem tak przez Monneta wskazywana unia polityczna Europy, niedookreślona jeszcze w swoim ustrojowo-politycznym kształcie, mianowicie federacji czy konfederacji, a tym samym w formule suwerenności, w którą należałoby ją wyposażyc, byłaby – używając Monnetowskiej metafory – tym ostatecznym „obliczem” Europy, ku któremu prowadzi nas „ta konieczność”, która przed laty – jak przyznawał – „nie pozostawiła nam innego wyboru, jak podążanie ku wspólnemu celowi”?

Stanowisko Monneta w tej kwestii jest jednoznaczne:

(...) stworzona przez nas Wspólnota to nie jest jej postać ostateczna. Ona jest kontynuacją tych przekształceń, które we wcześniejszych fazach historii wytworzyły nasze narodowe formy życia społecznego. I tak, jak kiedyś poszczególne prowincje, tak dziś nasze ludy winny nauczyć się żyć razem, w ramach wspólnych instytucji dobrowolnie przyjętych, jeśli chcą osiągnąć wymiar niezbędny do ich postępu i panowania nad swym losem. Suwerenne narody przeszłości przestały już być tym bytem, który pozwala rozwiązywać problemy dnia dzisiejszego. A sama Wspólnota jest jedynie etapem ku formom organizacji świata jutra⁷³.

Tak formułowane rozumienie przyszłości Europejskiej Wspólnoty, jako bycie „jedynie etapem ku formom organizacji świata jutra” nie zamyka naszej debaty. Wręcz przeciwnie, rodzi szereg nowych pytań⁷⁴, zważywszy na (1) przywiązywaną przez Monneta wagę do pewnej „konieczności”, na swój sposób istotnie wpływającej na proces budowania wspólnej Europy⁷⁵, a zarazem na (2) pozostającą w znaczącym odniesieniu do tej konieczności „etapowość” procesu europejskiej integracji oraz na (3) budzące historycystyczne skojarzenia zredefiniowanie funkcji tego procesu, twierdząc, że miałby on na celu formy „organizacji świata jutra”, w które wpisywałaby się, przejściowo, jako „etap”, forma europejskiej wspólnotowości.

---

73 Monnet, *Wspomnienia*, 585.

74 Należy do nich chociażby pytanie o ewentualne inspiracje, którymi mógł kierować się Monnet, formułując swoją wizję zjednoczonej Europy. Więcej na ten temat między innymi w: Jerzy Chodorowski, *Rodowód ideowy Unii Europejskiej* (Krzeszowice: Dom Wydawniczy „Ostoja”, 2005).

75 Konieczność, o której mowa, zdaje się być dla Monneta jednym z podstawowych motorów i regulatorów procesu europejskiej integracji.

Zakończenie

We wprowadzeniu do niniejszego studium informowałem, że „kierujący nim zamysł stanowi sięgająca do Monnetowskich źródeł próba uchwycenia przynajmniej niektórych z istotnych założeń jego filozofii tych idei i ich ewolucji”.

Pozostawiając czytelnikowi osobisty osąd, czy zamysł ten się powiódł, czy też nie, uważam, że wolno mówić o pewnych filozoficznych założeniach jego myślenia o zjednoczonej Europie i jej przyszłości. Myślę, że zasadnie można brać pod uwagę co najmniej pięć ich wyartykułowań.

Jedno z nich stanowiłaby wielokrotnie przez Monneta przywoływana „konieczność”, z właściwą jej *czasowością* ujawniającą się w stosownej chwili oraz siłą *sprawy*, pełniącą w jego rozumieniu funkcję motora i regulatora koniecznych, jak twierdził, przemian, przed którymi stanęła Europa. Socjologiczne interpretowanie owej „konieczności” oraz przypisywanej jej przez Monneta funkcji w procesie europejskiej integracji, w mojej ocenie, nie oddaje w pełni ani jej Monnetowskiego osadzenia w europejskiej faktyczności, ani rozpoznawanej w niej przez niego jakiejś *quasi-opatrznosciowej wręcz sprawczości*⁷⁶.

Inne, równie ważne założenie, to idea „zmiany”, którą przywołuje jako uzasadnienie swojego stanowiska w sprawie kształtu przyszłej Europy, stwierdzając: „Nikt nie może dziś powiedzieć, jaki kształt przybierze Europa, w której będziemy żyli jutro, bo zmiana rodząca się sama ze zmiany jest nieprzewidywalna”⁷⁷.

Jeszcze inne, zdaje się stanowić swoiście bezosobowe rozumienie zarówno owej „konieczności”, jak i „zmiany”, mianowicie na sposób swego rodzaju jakichś „mocy” działających w dziejach świata.

Sądzę, że również ideę etapowej organizacji „świata jutra”, której europejska postać wspólnotowości i suwerenności miałyby być tylko przejściową formą na drodze do niego, można zaliczyć do tych założeń.

Podobnie, być może, iż także Monnetowskie twierdzenie: „Nic nie jest nigdy naprawdę skończone. [...] niedokończone jest w naturze”⁷⁸ należałoby uznać za założenie o takim charakterze.

Biorąc pod uwagę powyższe założenia, stawiam hipotezę, że zważywszy głównie, ale nie tylko, na nie, można mówić również o Monnetowskiej filozofii życia i działania, a także, iż można ją rozumieć jako

---

76 *Vide*: Monnet, *Wspomnienia*, 50.

77 *Ibidem*, 585.

78 *Ibidem*, 581.

pewną fenomenologię wspólnoty europejskiej w swoim stawaniu się. Tak hipotetycznie postulowaną fenomenologię sytuowałbym, przynajmniej częściowo, w szerokim nurcie *fenomenologii Europy*, którą zaproponował Erich Przywara w rozprawie *Idee Europa* (1956), poświęconej Platońskiemu i Arystotelesowskiemu, a także politycznemu, duchowemu (w znaczeniu racjonalistycznym i europejskim) oraz chrześcijańskiemu sposobowi rozumienia Europy.

Fenomenologia ta, co do jej istoty, polegałaby na epochalnym powrocie do „korzeni” i „prazródła” Europy, by poznać jej rzeczywistą europejskość. Według Przywary bowiem:

Für eine mögliche „Europäität” ist es [...] entscheidend, zu den „Müttern” und „Wurzeln” und „Ursprüngen” hinabzusteigen, um die wirkliche „Idee Europa” zu erfahren. Das wollen die nachfolgenden Studien. Sie üben eine grundsätzliche „epoché”, d. h. ein sich-enthaltendes Absehen, gegenüber allen aktuellen Plänen und Bestrebungen. Sie sichten „Europa” einzig von den „Müttern” und „Wurzeln” und „Ursprüngen” her, Sie vertreten kein neues „aktuelles Programm”. Sie sagen nur das, was von den „Müttern” und „Wurzeln” und „Ursprüngen” Europas her sichtbar wird. Sie können darum als eine „Phänomenologie Europas” bezeichnet werden: aber nicht im Sinn einer frei schwebenden „Wesensschau”, sondern in dem Sinn, wie die Romantik einmal, gegenüber allen „Idealismen”, nach den „Ursprüngen” rief, wie sie unter den Realitäten das Ur-Reale sind⁷⁹.

Sądzę, że Monnet w swoim poszukiwaniu formuły Europy zdolnej przyczynić się do zachowania pokoju i podniesienia poziomu życia nie tylko jej mieszkańców, podobnie jak Przywara, wypatruje owych „prazródła” i „korzeni” europejskiej rzeczywistości, mianowicie ich jakiegoś ujawniania się w niej, czy też manifestowania. Niemniej, nie tyle w jej wielkich nurtach filozoficznych, i/lub teoretycznie koncipowanych projektach politycznych, ile raczej, czy też przede wszystkim, w dającej się mu bezpośrednio w doświadczeniu naoczności europejskiego tu i teraz, której jednym z przejawów byłby ów dostrzegany przez niego, jako trwający pośród przemian i zawirowań, „potężny, idący z głębi ruch na miarę epok historycznych”⁸⁰.

---

79 Erich Przywara, *Idee Europa* (Nürnberg: Glock und Lutz Verlag, 1956), 6.

80 Monnet, *Wspomnienia*, 584.

***

Powyższe analizy Monnetowskiej idei wspólnej Europy i jej suwerenności nie wyczerpują poruszanych zagadnień. Stanowią jedynie ich pewien zarys, który być może zainspiruje czytelnika do ich zgłębiania w poszukiwaniu pełniejszego rozumienia dzisiejszej formuły Unii Europejskiej pretendującej do bycia unią nie tylko ekonomiczną, ale także (z)jednoczoną politycznie i kulturowo, znacząc w ten sposób kolejne etapy swojego rozwoju.

Również, być może, studium to skłoni kogoś do analiz proponowanych przez Monneta założeń i rozwiązań w tej materii ze współczesnej nam perspektywy, podobnie jak uczynił to między innymi ich krytyk Jean-Pierre Chevènement w *La faute de M. Monnet*⁸¹.

Osobiście nie podjąłem się w tej pracy takiej, skądinąd niewątpliwie ważnej, refleksji nad Monnetowskimi ideami europejskiej wspólnotowości i suwerenności w świetle ich dzisiejszego rozumienia przez nauki społeczne, gdyż wymagałaby ona poczynienia szczegółowych badań wykraczających zdecydowanie poza obszar i przedmiot analiz tego studium.

Niemniej, gdyby fakt ten miał rodzić w czytelniku uciążliwy niedosyt, sędzę, że można mu z powodzeniem stawić czoło, sięgając już to po pracę prof. Jacka Czaputowicza *Suwerenność*, już to artykuł prof. Józefa M. Fiszera analizujący obszernie skutki członkostwa w Unii Europejskiej dla suwerenności i tożsamości kulturowej Polski w sześć lat po przystąpieniu do niej⁸², już to wreszcie po opracowania przywoływanych przez nich autorów.

Bibliografia

Źródła drukowane

Piodi Franco, *From the Schuman Declaration to the birth of the ECSC: The role of Jean Monnet*, *CARDOC Journals* 6 (May 2010), Archive and Documentation Centre (CARDOC) Directorate-General for The Presidency European Parliament, European Union, 2010.

Statut Rady Europy, przyjęty w Londynie dnia 5 maja 1949 r., Dz. Ust. Nr 118, Poz. 565.

---

81 Jean-Pierre Chevènement, *La faute de M. Monnet: La République et l'Europe* (Paris: Librairie Arthème Fayard, 2006).

82 Józef M. Fiszer, „Skutki członkostwa w Unii Europejskiej dla suwerenności i tożsamości kulturowej Polski”, *Mysł Ekonomiczna i Polityczna* 1–2 (2011): 170–198.

Książki i monografie

- Adenauer Konrad, *Erinnerungen 1945–1953* (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1980).
- Chevènement Jean-Pierre, *La faute de M. Monnet: La République et l'Europe* (Paris: Librairie Arthème Fayard, 2006).
- Chodorowski Jerzy, *Rodowód ideowy Unii Europejskiej* (Krzeszowice: Dom Wydawniczy „Ostoja”, 2005).
- Coudenhove Kalergi Richard, *Pan-Europa* (Wien: Pan-Europa-Verlag, 1923).
- Czaputowicz Jacek, *Suwerenność* (Warszawa: Wydawnictwo Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2018).
- Fontaine Pascal, *La méthode communautaire: Entretien réalisé par Chantal Tauxe* (Lausanne : Fondation Jean Monnet pour l'Europe, 2018), Collection débats et documents, numéro 10, novembre 2018.
- Grin Gilles, *Méthode communautaire et fédéralisme: le legs de Jean Monnet à travers ses archives*, Fondation Jean Monnet pour l'Europe, Lausanne 2014, Collection débats et documents, numéro 2, septembre 2014.
- Grin Gilles, *Shaping Europe. The Path to European Integration according to Jean Monnet*, Jean Monnet Foundation for Europe, Lausanne 2017, Debates and Documents Collection, issue 7, March 2017.
- Monnet Jean, *L'Europe Unie. De l'utopie à la réalité. Allocution prononcée au Congrès International de la Friedrich-Ebert-Stiftung* (Lausanne: Centre de Recherches Européennes, 1972).
- Monnet Jean, *Les États-Unis d'Europe ont commencé. La Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier. Discours et allocutions 1952–1954* (Paris: Robert Laffont, 1955).
- Monnet Jean, *Mémoires* (Paris: Librairie Arthème Fayard, 1976).
- Monnet Jean, *Repères pour une méthode: Propos sur l'Europe à faire* (Paris: Librairie Arthème Fayard, 1996).
- Monnet Jean, *Wspomnienia*, tłum. Waldemar Kuczyński (Warszawa: Wydawnictwo Poltext, 2015).
- Przywara Erich, *Idee Europa* (Nürnberg: Glock und Lutz Verlag, 1956).
- Schuman Robert, *Początki, cel i przygotowanie Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali*, w: idem, *Dla Europy*, tłum. Magdalena Krzeptowska, (Kraków: Wydawnictwo Znak, 2005).
- Schuman Robert, *Śłużba ludzkości jest powinnością równą tej, jaką dyktuje nam wierność naszemu narodowi*, w: idem, *Dla Europy*, tłum. Magdalena Krzeptowska, (Kraków: Wydawnictwo Znak, 2005).

Czasopisma

- Davenport John, „M. Jean Monnet of Cognac”, *Fortune* 2, Vol. XXX (1944): 121–126.
- Fiszer M. Józef, „Skutki członkostwa w Unii Europejskiej dla suwerenności i tożsamości kulturowej Polski”, *Mysł Ekonomiczna i Polityczna* 1–2 (2011): 170–198.

Źródła internetowe

- Adenauer Konrad, *Interview des Bundeskanzlers Adenauer mit dem Journalisten Kingsbury-Smith für die Nachrichtenagentur International News Service, veröffentlicht am 9. März 1950*, <https://www.konrad-adenauer.de/quellen/interviews/1950-03-06-interview-kingsbury-smith> (dostęp: 27.05.2021).
- Adenauer Konrad, *Aufzeichnung von Konrad Adenauer über seinen Vorschlag einer Union zwischen Frankreich und Deutschland (21. März 1950)*, https://www.cvce.eu/obj/aufzeichnung_von_konrad_adenauer_uber_seinen_vorschlag_einer_union_zwischen_frankreich_und_deutschland_21_marz_1950-de-bef28c41-7c54-4ca4-86b8-708473c73b11.html (dostęp: 29.05.2021).
- Archives Jean Monnet, w Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE), <https://www.cvce.eu/en> (dostęp: 1.06.2021).
- Briand Aristide, Przemówienie wygłoszone podczas 10. sesji zwyczajnej Zgromadzenia Ligi Narodów (Genewa, 5 września 1929), w *Actes de la Dixième session ordinaire de l'Assemblée, Sixième séance plénière, jeudi 5 septembre 1929*, <http://palimpsestes.fr/centenaire/textes/briand/29-europe.html> (dostęp: 17.05.2021).
- Briand Aristide, *Mémoire sur l'organisation d'un régime d'union fédérale européenne*, <https://www.wdl.org/fr/item/11583/view/1/1/> (dostęp: 15.05.2021).
- Churchill Winston, *Sinews of Peace*, przemówienie wygłoszone w Westminster College w Fulton w Stanie Missouri (Fulton, 5 marca 1946), <http://www.ntanet.net/sinewsofpeace.htm> (dostęp: 6.04.2021).
- Churchill Winston, *United States of Europe*, przemówienie wygłoszone na Uniwersytecie Zuryskim (Zurich, 19 września 1946), <https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/united-states-of-europe/> (dostęp: 16.05.2021).
- Convention for European Economic Co-operation* (Paris, 16 April 1948), https://www.cvce.eu/en/obj/convention_for_european_economic_cooperation_paris_16_april_1948-en-769de8b7-fe5a-452c-b418-09b068bd748d.html (dostęp: 17.05.2021).
- Monnet Jean, *Note de réflexion de Jean Monnet* (Alger, 5 août 1943), https://www.cvce.eu/obj/note_de_reflexion_de_jean_monnet_alger_5_aout_1943-fr-b61a8924-57bf-4890-9e4b-73bf4d882549.html (dostęp: 2.06.2021).
- Monnet Jean, *Lettre de Jean Monnet à Georges Bidault* (18 avril 1948), https://www.cvce.eu/obj/lettre_de_jean_monnet_a_georges_bidault_18_avril_1948-fr-869721a6-ba22-476e-85fb-8f59ff4ee60a.html (dostęp: 4.06.2021).
- Monnet Jean, *Premier projet de la déclaration Schuman* (17 avril 1950), https://www.cvce.eu/obj/premier_projet_de_la_declaration_schuman_17_avril_1950-fr-e0ee4a1c-3e93-4fa9-acc2-c9871f1e5cac.html (dostęp: 3.06.2021).
- Monnet Jean, *Deuxième projet de la déclaration Schuman* (17 avril 1950), https://www.cvce.eu/obj/deuxieme_projet_de_la_declaration_schuman_17_avril_1950-fr-9f0d2cf1-9349-45d5-8f6f-c8d37af453d9.html (dostęp: 3.06.2021).

- Monnet Jean, *Neuvième et dernier projet de la déclaration Schuman* (6 mai 1950), https://www.cvce.eu/obj/neuvieme_et_dernier_projet_de_la_declaration_schuman_6_mai_1950-fr-4909847d-df12-4c67-83d2-8e0978da025b.html (dostęp: 5.06.2021).
- Monnet Jean, *Allocution de Monsieur Jean Monnet Président de la Haute Autorité à la première séance de la Haute Autorité (Luxembourg 10 Août 1952)*, https://ec.europa.eu/historical_archives/archisplus/files/MONNET_1952_08_10%5B2%5D_FR.pdf (dostęp: 6.06.2021).
- Monnet Jean, *Memoirs* (New York: Doubleday & Company, 1978), https://archive.org/stream/MonnetJeanMemoirs/Monnet%2C%20Jean%20-%20Memoirs_djvu.txt (dostęp: 3.06.2021).
- Schuman Robert, *Déclaration de Robert Schuman* (Paris, 9 mai 1950), https://www.cvce.eu/obj/declaration_de_robert_schuman_paris_9_mai_1950-fr-fa872cf5-67fa-4848-ae00-fbc4d4715e96.html (dostęp: 6.06.2021).